# Kulturutskottets betänkande

# 1979/80:9

## med anledning av motioner om bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg

### Inledning

Kulturutskottet behandlar i detta betänkande två motioner om bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg. Motionernas behandling har på förslag av utskottet i betänkandet 1978/79:34 uppskjutits till riksmötet 1979/80. Motionen 1978/79:1860 gäller passagerarångfartyg, medan motionen 1978/79:1862 huvudsakligen inriktas på segelfartyg, som gått i nyttotrafik.

### Motionerna

I motionen 1978/79:1860 av Elver Jonsson (fp) och Margot Håkansson (fp) yrkas att riksdagen i skrivelse till regeringen hemställer att en utredning tillsätts med uppgift att se över förutsättningarna för bevarande av kvarvarande ångfartyg.

Motionärerna erinrar om de insatser inom kulturminnesvården som görs av ideella föreningar när det gäller att visa äldre tiders kommunikationsmedel i drift. Tack vare dessa insatser, som främst avser tåg och båtar, kan förhållandevis begränsade offentliga bidrag ge stor utdelning i form av intressant och uppskattad verksamhet. Liksom när det gäller tågföreningarna är de ekonomiska villkoren enligt motionärerna mycket knappa för de föreningar som ägnar sig åt drift och underhåll av de äldre ångfartyg som ännu går i passagerartrafik. En utredning om stödinsatser för museijärnvägarna har nyligen genomförts. Motionärerna anser att en motsvarande utredning bör göras även om kvarvarande ångbåtar, då det finns all anledning att stödja insatser som görs för att erinra om ångbåtarnas stora betydelse för kommunikationernas utveckling i Sverige.

I motionen 1978/79:1862 av Torkel Lindahl (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts för att se över förutsättningarna för att bevara kulturhistoriskt värdefulla fartyg.

I motionen konstateras att de kulturhistoriskt värdefulla fartygen – "kulturbyggnaderna" till sjöss – hamnat utanför de utredningar som gjorts inom kultursektorn. Internationellt sett har det, anför motionären, vuxit fram ett stöd från kulturvårdande myndigheter för bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg i seglande verksamhet. Det måste tas som en allvarlig signal att något motsvarande inte kommit till stånd i Sverige, där vi nu bevittnar hur de sista representanterna för ång- och segelfartygsepoken försvinner. Ingen täckande inventering, dokumentation eller bevarandeplan har upprättats för

de seglande fiskefartygen och mindre fraktskutorna.

Motionären som speciellt inriktat sig på segelfartyg tar upp det arbete som bedrivs av Sveriges segelfartygsförening för att främja bevarandet av segelförande fartyg, som gått i yrkestrafik. En stor svårighet i detta arbete uppges vara att det saknas ett officiellt erkännande av dessa fartyg som kulturhistoriskt värdefulla objekt, vilket utgör ett hinder för bidrag i olika former. Vidare hävdas att våra museer inte har tillräcklig sakkunskap om restaurering och att de har bristande erfarenheter av vård och underhåll.

Motionen mynnar ut i förslag om att en inventering av det i dag existerande kulturhistoriskt värdefulla fartygsbeståndet genomförs med det snaraste. Vidare bör utredas vilka åtgärder som krävs för att garantera dessa fartygs fortsatta existens. En strävan bör därvid vara att söka finna ett meningsfullt utnyttjande av dem, så att de inte bara blir museiföremål.

### Utredning om bevarande av fartyg

Frågor om bevarandet av museifartyg har utretts inom statens sjöhistoriska museum. Utredningen aktualiserades genom förslag om bevarande av Stockholms hamns isbrytare S:t Erik. Härvid visade det sig att det – oavsett om ägaren var stat, kommun eller enskild person/förening – saknades riktlinjer för hur ett plötsligt aktualiserat bevarandeärende skulle handläggas. Oklarhet förelåg också om vilken eller vilka myndigheter som skulle initiera åtgärder och bära ansvaret.

Utredarnas synpunkter och förslag har presenterats i utredningen Bevara fartyg – att värna om kulturarvet (juni 1978).

Utredarna finner det angeläget att handläggningen av antikvariska fartygsärenden klargörs, att riktlinjer utfärdas och att ett remissförfarande införs till skydd för den vitala sektor av vårt kulturarv som det sjöhistoriska ämnet representerar.

En riksomfattande inventering av det äldre fartygsbeståndet är enligt utredarna nödvändig för att man skall kunna bedöma vilka fartyg som bör bevaras. Vidare anser de att stat och kommun bör stimulera och uppmuntra ideella föreningar och privatpersoner till enskilda antikvariska initiativ genom ekonomiskt stöd i form av lån för rekonstruktionsarbeten samt förmåner i samband med kajplatser, sliptagning m. m.

### Förslag av statens kulturråd

Statens kulturråd har i augusti 1979 yttrat sig till utbildningsdepartementet över ett förslag från Sveriges segelfartygsförening om stöd för bevarande av segelfartyg. Till sitt remissyttrande har kulturrådet bilagt yttranden från statens sjöhistoriska museum och Göteborgs museinämnd, vilka båda stöder Segelfartygsföreningens förslag i stort. Sjöhistoriska museet har till sitt yttrande fogat sin utredning Bevara fartyg – att värna om kulturarvet.

Kulturrådet delar Segelfartygsföreningens och de båda remissinstansernas bedömning att en inventering och en utredning bör komma till stånd. Kulturrådet anser emellertid att det för närvarande inte finns tillräckligt underlag för att ta ställning till frågan om en utredning med uppdrag att lämna förslag om lagstiftning och statsbidrag för bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg.

En inventering bör enligt kulturrådet omfatta hela det bestånd som finns av äldre fartyg. Med hänsyn till Segelfartygsföreningens redovisning kan det finnas skäl att överväga frågan om viss prioritet för segelskutorna. Inventeringen bör göras av sjöhistoriska museet i samverkan med marinmuseet i Karlskrona och de regionala museerna i bl. a. kustlänen. Inventeringen bör kunna göras i etapper och inledningsvis bestå av försöksvisa projekt samt en översiktlig snabb inventering till underlag för fortsatt planering. Sjöhistoriska museet föreslås redovisa kostnaderna för inventeringen i anslagsframställning för budgetåret 1981/82.

Utöver en inventering fordras det enligt kulturrådets uppfattning i första hand en begränsad rapport som behandlar vissa aktuella frågor. En av de grundläggande frågor som behöver ges svar i denna rapport är hur skilda initiativ bäst skall stödjas. Föreningarna som själva tar hand om fartyg behöver ett starkare stöd från museernas sida i fråga om vård och underhåll, principer för reparationer och uppläggningen av studier. Rapporten bör även redovisa vilka mer betydelsefulla organisationer som är verksamma inom det fartygshistoriska området och ge förslag huruvida någon av dessa bör komma i fråga för bidrag av de medel som kulturrådet disponerar under anslaget för stöd till kulturverksamhet inom organisationer. Behovet av kajplatser och varv och vilka insatser kommunerna härvidlag kan förväntas göra bör belysas i rapporten. Kostnaderna och de tekniska förutsättningarna för bevarande av fartyg är otillräckligt kända och bedömningar härav bör göras med sikte på att tillsammans med materialet från den föreslagna inventeringen ge underlag för en närmare bedömning av behovet att utreda frågor om lagstiftning och statsbidrag för reparationer.

Utredningsarbetet bör enligt kulturrådets mening bedrivas av statens sjöhistoriska museum och rapporten i väsentliga stycken bygga vidare på museets tidigare gjorda utredning. Kulturrådet föreslår att särskilda medel för utarbetande av en rapport anvisas av regeringen.

## Utskottet

Frågor om bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg har under den senaste tiden ägnats stort intresse. Detta omvittnas bl. a. i de båda motioner utskottet behandlar i detta betänkande. Önskemål om bevarande av Stockholms hamns isbrytare S:t Erik och den utredning sjöhistoriska museet gjort med anledning av detta ärende är ett annat uttryck för att uppmärksamheten riktats på dessa bevarandefrågor. Vidare har utbildningsdepartementet

mottagit flera framställningar från ideella föreningar som tar hand om gamla fartyg.

När det gäller att bevara kulturhistoriskt värdefulla fartyg arbetar man efter i huvudsak två linjer. Antingen tas sådana fartyg till vara för att införlivas med museisamlingar eller bevaras de med samtidigt syfte att även i fortsättningen vara i bruk. Enligt sjöhistoriska museets utredning finns för närvarande 22 svenska museifartyg, varav tre statliga. Museifartygen utgör endast en mycket liten del av det totala antalet bevarade gamla fartyg. Detta senare antal kan i dag inte överblickas. Det finns emellertid relativt många ideella föreningar och stiftelser, några bland dem museiföreningar, som tagit till uppgift att ta hand om gamla fartyg, rusta upp dem och i en del fall hålla fartyg i trafik eller använda dem på annat sätt. I utredningen nämns 25 föreningar och ett uppskattat medlemsantal på 5 000.

Motionerna 1978/79:1860 och 1862 behandlar enligt utskottets uppfattning ett område som försummats inom kulturminnesvården. Klara belägg härför ges också i sjöhistoriska museets utredning och i statens kulturråds yttrande över en framställning från Sveriges segelfartygsförening.

Ett av målen för den statliga kulturpolitiken är att garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs. Att det kulturarv som vår äldre sjöfart representerar därvid måste uppmärksammas anser utskottet självklart mot bakgrund av sjöfartens betydelse förr och nu och med hänsyn till att stora grupper människor haft sin bärgning inom denna näringsgren. Kulturrådet har bedömt det som angeläget att det vid sidan om museernas dokumentation och belysning av sjöfartens historia bedrivs aktiviteter i syfte att bevara fartyg som bildar inslag i miljön – i hamnarna och i farlederna. Utskottet instämmer i denna bedömning och noterar att kulturrådet föreslagit dels en inventering av beståndet av gamla fartyg, dels ett inledande utredningsarbete som skall behandla vissa aktuella frågor om stöd till bevarandearbetet. Utskottet finner det angeläget att sjöhistoriska museet bedriver det inventerings- och utredningsarbete som kulturrådet föreslagit. De önskemål om utredningar som förs fram i motionerna bör därmed i avsevärd grad bli tillgodosedda. Avsikten är att ett sådant arbete skall ge underlag för en närmare bedömning av behovet att utreda frågor om lagstiftning och statsbidrag för rekonstruktionsarbeten. Mot den angivna bakgrunden finner utskottet inte anledning för riksdagen att anhålla om någon särskild utredning av förutsättningarna för bevarande av kvarvarande ångfartyg eller andra kulturhistoriskt värdefulla fartyg. Motionerna 1978/79:1860 och 1862 bör därför inte föranleda någon riksdagens ytterligare åtgärd.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1978/79:1860 och 1978/79:1862.

Stockholm den 6 november 1979

På kulturutskottets vägnar
GEORG ANDERSSON

*Närvarande vid ärendets slutbehandling:* Georg Andersson (s), Karl-Eric Norrby (c), Åke Green (s), Kerstin Anér (fp), Tyra Johansson (s), Ingrid Diesen (m), Lars-Ingvar Sörenson (s), Olle Eriksson (c), Hans Alsén (s), Catarina Rönnung (s), Anna Eliasson (c), Bertil Hansson (fp), Elisabeth Fleetwood (m), Ing-Marie Hansson (s) och Gunnel Liljegren (m).